

ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру.

Конструкція правочину, вчиненого під впливом насильства, побудована за моделлю оскаржуваного правочину. Тобто в кожному конкретному випадку існує спір щодо формування волевиявлення учасника правочину внаслідок насильства, і необхідно довести, що воно дійсно існувало. Причому факт насильства не обов'язково має бути встановлено вироком суду, постановленим у кримінальній справі (абз. 2 п. 21 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними»).

В якості прикладу, звертаємо увагу на те, що при укладанні договору позики під впливом насильства, відповідно до абз. 2 ч. 1 ст. 1051 ЦК України допускається виняток з правила про недопустимість підтвердження факту вчинення такого правочину свідченнями свідків (ч. 1 ст. 218 ЦК України).

Така кількість наведених понять насильств в якості висновків дозволяє узагальнити наступні ознаки насильства:

- 1) це активна поведінка – дія. Застосувати насильство шляхом бездіяльності не можна;
- 2) застосовується умисно і супроводжується відповідною мотивацією, в центрі якої – ігнорування прав і свобод людини;
- 3) дія обов'язково порушує право особи на недоторканність;
- 4) мета – спонукання іншої особи до укладення правочину;
- 5) примусовий вплив, який здійснюється всупереч волі потерпілого, із застосуванням проти нього сили;
- 6) завдання шкоди життю, здоров'ю, особистій свободі іншої людини, заподіяння тілесних ушкоджень, мордування, побої тощо;

Список бібліографічних посилань

1. Гутников О. В. Недействительные сделки в гражданском праве. Теория и практика оспаривания. М. : Бератор-Пресс, 2003. 576 с.
2. Коментар до ЦК України. URL: <http://legalexpert.in.ua/komkodeks/gk/79-gk/592-231.html> (дата звернення: 09.10.2019).
3. Гусейнов А. А. Понятия насилия и ненасилия. *Вопросы философии*. 1994. № 6. С. 35–41.

Одержано 21.10.2019

УДК 159.9

Олена Володимирівна ЗЕМЛЯНСЬКА,

доктор психологічних наук, професор,

професор кафедри соціології та психології факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

 <https://orcid.org/0000-0001-6547-2621>

ЗАВДАННЯ ПСИХОКОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З КЕРІВНИКАМИ ПІДРОЗДІЛІВ ПОЛІЦІЇ

Діяльність сучасного керівника підрозділу поліції характеризується надзвичайно високою нервово-психічною і фізичною напругою. Причинами професійних захворювань керівників стають підвищена нервова збудливість, порушення сну, серцево-судинні розлади. Багато керівників зневажливо відносяться до свого здоров'я, прагнучи показати колективі приклад службової запопадливості, без огляду на те, що їх здоров'я є чинником, що значною мірою визначає ефективність діяльності керованих ними колективів.

За даними ВОЗ, не менш 50 % здоров'я людини залежить від його способу життя, 20 % приходиться на спадковість, 20 % – на екологію, 10 % – на медичну допомогу [1, 2]. Під способом життя розуміються стійкий, сформований у визначених суспільно-економічних умовах спосіб життєдіяльності людей, задоволення матеріальних і духовних потреб, норм спілкування і поведінки. Здоровий спосіб життя передбачає сукупність зовнішніх і внутрішніх умов життєдіяльності людського організму, при яких усі його системи працюють довговічно, а також сукупність раціональних методів, що сприяють зміцненню здоров'я, гармонічного розвитку особистості, методів праці і відпочинку. Здоровий спосіб життя керівника і його управлінська діяльність повинні бути тісно зв'язані між собою. Необхідно впроваджувати наукову організацію праці керівників, регулярне медичне обстеження (яке багатьом керівникам вдається уникнути), займатися спортом, відмовитися від шкідливих звичок (паління й вживання алкоголю), знати методику зняття стомлення протягом робочого дня і після нього. Епоха науково-технічного прогресу накладає усе більш помітний відбиток на діяльність сучасної людини.

Бернард Шоу говорив: «Здорове тіло – продукт здорового розуму». Це висловлення як би перефразує відоме висловлення: «У здоровому тілі – здоровий дух», вірно відбиваючи взаємини психічного і фізичного здоров'я. З одного боку, психічний стан людини впливає на соматичне (тілесне) здоров'я. З іншого боку, фізичне загартування організму, гарні умови життя і трудової діяльності визначають психічний тонус, сприяючи попередженню нервово-психічної патології або ж більш м'якому протіканню уже виниклої недуги, попередженню його рецидивів. Життєдіяльність людини як складної живої системи забезпечується на різних, але взаємозалежних між собою рівнях функціонування. У самому загальному наближенні можна виділити три досить специфічних рівні розгляду: *біологічний, психологічний і соціальний*. І на кожному з названих рівнів здоров'я людини має особливості свого прояву.

Здоров'я на біологічному рівні припускає динамічну рівновагу функцій усіх внутрішніх органів і їх адекватне реагування на вплив навколишнього середовища. Якщо питання профілактики здоров'я, зміцнення захисних сил організму і лікування хвороб, можна сказати, віддавна знаходяться в полі уваги традиційної медицини, то наші уявлення про сутність і шляхи забезпечення здоров'я, зв'язаного з психологічним рівнем, поки ще не можуть бути визнані задовільними. Питання здоров'я на цьому рівні, так чи інакше, зв'язані з особистісним контекстом розгляду, у рамках якого людина з'являється як психічне ціле. Вірно знайдені на них відповіді зрештою допоможуть нам зрозуміти головне: що таке здорова особистість. Благополуччя в психічному здоров'ї особистості може бути порушено домінуванням визначених і негативних по своїй суті рис характеру, дефектами в моральній сфері, неправильним вибором ціннісних орієнтацій.

Перехід від психологічного до соціального рівня досить умовний. Психологічні властивості особистості просто не існують поза системою суспільних відносин, у яку вона включена. Людина з'являється на цьому рівні, насамперед як істота суспільна. І відповідно тут на передній план виходять питання впливу соціуму на здоров'я особистості. Психічне здоров'я зазнає вплив з боку різних соціальних зв'язків, у тому числі родини, спілкування з друзями і родичами, роботи, дозвілля, приналежності до релігійних і інших організацій, і ін. Причому наслідки цих впливів можуть носити як позитивний, так і негативний характер. Тільки люди зі здоровою психікою звичайно почувають себе активними учасниками в соціальній системі. Занедбаність виховання і несприятливі умови навколишнього середовища стають причиною різних форм неадекватної поведінки людини в суспільстві, негативних змін особистості. Особистість керівника може деградувати або змінитися, якщо зміниться її відношення до людей, до праці або колективу. Тільки стійкість і сталість активних відносин дозволить особистості підтримувати власну надійність і протистояти впливам середовища, переборювати опір зовнішніх умов, боротися з перешкодами і досягати, у кінцевому рахунку, поставлених цілей, здійснювати реалізацію своїх намірів. Реалізація ідеї психічного здоров'я на соціальному рівні зажадає від суспільства перегляду, укорінення у ньому: традицій, пріоритетів у сфері виховання й освіти, професійної зайнятості, організації дозвілля і відпочинку, індустрії харчування, але які не виправдали себе.

У проблемі психічного здоров'я питання про критерії оцінки останнього є ключовим. Зрозуміло, що якимсь одним критерієм не вичерпати всієї суті питання. Разом з тим у літературі чимало прикладів того, коли для характеристики психічного здоров'я пропонуються якісь окремі ознаки його виразності. Серед них особливої уваги заслуговує критерій психічної рівноваги. З його допомогою можна судити про характер функціонування психічної сфери людини з різних сторін (пізнавальної, емоційної, вольової). Аномалії в розвитку особистості найбільше яскраво заявляють про себе в проявах її дисгармонії, утраті рівноваги із соціальним оточенням, тобто в порушенні процесів соціальної адаптації, сполученні із соціумом. Цей критерій органічно зв'язаний із двома іншими: гармонійністю організації психіки і її адаптивних можливостей. Що стосується психічної рівноваги, то від ступеня її виразності залежить урівноваженість людини з об'єктивними умовами, її пристосованість до них. Як один з найважливіших частіше згадується такий критерій психічного здоров'я як самоконтроль, добре відомо, що багато випадків порушень у керуванні психікою зв'язані з утратою самоконтролю. Наприклад, у психології вже давно відомі й описані особливості прояву емоційної сфери в залежності від того, наскільки вона знаходиться під контролем суб'єкта. Деякі форми психічних порушень супроводжуються ослабленням емоційного контролю, що знаходить вираження в появі елементів імпульсивності, невірноваженості, запальності й агресії в поведінці.

І все-таки ідея комплексного підходу до оцінки психічного здоров'я людини уявляється найбільш перспективною. У літературі можна зустріти окремі спроби охарактеризувати основні прояви здорової психіки за допомогою сукупності критеріїв. Щодо них можна зробити, принаймні, два загальних висновків. По-перше, поряд з очевидним розкидом думок проглядається і визначена повторюваність у виборі ряду критеріїв психічного здоров'я. Це можна сприймати як свідчення того, що вони найбільше точно характеризують стан психічного здоров'я. По-друге, трактувати приведені переліки критеріїв слід не більш як їх деякі сукупності, тому що в них не закладена яка-небудь ознака, що класифікує, що дозволило би додати їм можливу внутрішню організацію. Особливе значення серед критеріїв психічного здоров'я особистості надається ступеню її інтегрованості, гармонійності, консолідованості, урівноваженості, а також такої складової її спрямованості, як духовність (пізнання, прагнення до істини); пріоритет гуманістичних цінностей (доброта, справедливість, і ін.); орієнтація на саморозвиток, збагачення своєї особистості.

Міцне здоров'я високо компетентного, досвідченого керівника – це не тільки його особисте надбання, але і суспільна цінність для колективу, організації і держави. Для керівника в умовах ненормованого часу характерні необмеженість робочого часу, готовність до виконання службових обов'язків у будь-який час доби, наявність частих стресових впливів. Успішність діяльності в таких умовах вимагає міцного здоров'я, що, поряд з іншими якостями, варто розглядати як *професійно важливу властивість особистості керівника*.

Керівник часто не може сам справитися зі складними проблемами, що зустрічаються на професійному та життєвому шляху, і потребує *психологічної допомоги*, вона містить у собі, перш за все: психодіагностику, психокорекцію, різноманітні соціально-психологічні тренінги (СПТ) тренінги.

Ефективність психологічної корекції в значній мірі залежить від аналізу психологічної структури дефекту і його причини. *Першим важливим принципом* психологічної корекції негативних змін особистості є *принцип комплексності*, що припускає єдиний комплекс психолого-педагогічних впливів психологічної корекції. *Другий принцип* психологічної корекції – це *принцип єдності психодіагностики і корекції*. Тільки на основі цього принципу можуть бути правильно поставлені задачі корекційної роботи. *Третій принцип* психологічної корекції – *принцип особистісного підходу*.

Особистісний підхід – це підхід до керівника як цілісної особистості з обліком усієї її складності і всіх її індивідуальних особливостей. *Четвертий принцип – принцип діяльнісного підходу.*

Висновок. Психокорекційна робота повинна будуватися не як просте тренування умінь і навичок людини, не як окремі вправи по удосконалюванню психічної діяльності, а як цілісна осмислена діяльність людини, що органічно вписується в систему його повсякденних життєвих та професійних відносин (наприклад, використання ділових ігор, кейса-методу). *П'ятий принцип – принцип системності* розвитку психіки людини. Реалізація цього принципу в психокорекційній роботі спрямована на усунення причин і джерел відхилень у психічному розвитку людини. Складна ієрархія відносин між симптомами і їх причинами, структура дефекту визначає задачі і мети психологічної корекції. Наприклад, першопричиною емоційних і поведінкових порушень у керівника можуть бути як соціальні фактори, так і біологічні, а нерідко і сполучення обох. У залежності від першопричини розробляється стратегія психокорекції. При здійсненні психологічної корекції психолог повинен спиратися на можливості самої людини щодо здійснення впливу на свій внутрішній світ.

СПТ можуть використовуватися із самими різними категоріями учасників і переслідувати різноманітні цілі. Так у практику підготовки професіоналів, керівників можуть увійти тренінги професійного особистісного росту, у яких формуються професійно-етичні якості фахівців, відпрацьовуються навички рішення конфліктних ситуацій, комунікативні навички, при формуванні впевненої (асертивної) поведінки, а також так названого безконфліктного ненасильницького спілкування, що дозволяє «демократизувати» стиль керування колективом, робити його більш ефективним. Ефективність СПТ підвищується за рахунок того, що сама тренінгова групова динаміка процесів взаємодії учасників, що протікають у ній, стає інструментом психокорекції.

Список бібліографічних посилань

1. Психологія у професійній діяльності поліції : навч. посіб. / О. О. Євдокімова, І. В. Жданова, Д. В. Швець та ін. ; за заг. ред. В. В. Сокурєнка ; МВС України, Харків. Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 420 с.
2. Бандурка А. М., Землянська Е. В. Психологія керівника : моногр. Харків : Золота миля, 2013. 720 с.
3. Серєда В. В., Кісіль З. Р. Юридико-психологічні засади запобігання професійній деформації працівників правоохоронних органів : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 848 с.
4. Бандурка А. М., Бочарова С. П., Землянська Е. В. Професіоналізм і лідерство. Харків : Титул, 2006. 578 с.

Одержано 03.11.2019

УДК 343.98

Євгеній Вікторович ЗОЗУЛЯ,

викладач кафедри криміналістики та судової експертології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

 <https://orcid.org/0000-0002-1444-0408>

ПРО ДЕЯКІ ЕЛЕМЕНТИ ДОПИТУ СВИДКІВ ПРИМУШУВАННЯ ДО ВИКОНАННЯ ЧИ НЕВИКОНАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Свідком є особа, щодо якої у органів, які ведуть кримінальний процес, є дані, що вона володіє інформацією про обставини, котрі підлягають встановленню або перевірці у кримінальному провадженні. До предмета показань свідка належать також відомості про факти, що характеризують особу підозрюваного, підсудного та взаємовідносини свідка з ними і з потерпілим. Дача показань є обов'язком свідка.

Показання свідків не можуть бути основані на здогадках, вони мають вказувати на джерело, з якого одержали інформацію про обставини, що охоплюються предметом доказування у кримінальному провадженні.

При допиті свідків необхідно детально з'ясувати обставини здійснення примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, взаємостосунки між активними учасниками групових злочинів, види загроз і характер насильства над потерпілими і їх родичами; кількість нападаючих, їх прикмети; про що говорили між собою (звернути увагу на жаргон, клички, імена, особливості мови); яка зброя була у злочинців (тип, марка, зовнішній вигляд); яким транспортом користувалися (тип, мазка, зовнішній вигляд, зовнішні ознаки, номерні знаки); в якому одязі були вимагачі (фасон, колір, фактура матеріалу); загальні і приватні ознаки цінностей, якими заволоділи злочинці (вигляд, упаковки, помітки на купюрах, облігаціях, заводський номер і т. д.).

Не слід обмежуватися тільки довкола очевидців злочину. Для з'ясування умов, що сприяли здійсненню примушування, а також в цілях вживання профілактичних заходів, необхідно допитати співробітників свідків, членів їх сімей, знайомих, друзів.

В предмет допиту можуть входити обставини, що сприяли здійсненню примушування. Практично предметом допиту можуть бути будь-які обставини, що мають значення для встановлення істини по справі, що розслідується.

В процесі спілкування з допитуваним, слідчий обирає найефективніший, із його точки зору, варіант поведінки. З урахуванням ситуації він намічає певний тактичний прийом або систему прийомів, які повинні привести до досягнення наміченої мети.